

Тема №1

Історія держави та права України як наука і як навчальна дисципліна

ПЛАН

Вступ

. Місце науки «Історія держави і права України» серед юридичних наук та у сучасному державно-правовому житті.

Основні етапи розвитку вітчизняної історико-правової науки.

«Історія держави і права України» як історико-правова навчальна дисципліна.

Висновки

Список рекомендованої літератури :

Ануфрієнко О.А. Філософсько-правовий аналіз функцій політичної культури юриста // Право і безпека. 1. – 2004. – №№3,4.

Дорошенко Д. І. Огляд української історіографії (Державна школа: історія, політологія, право). - К., 1996.

Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика. – К., 1998.

Завальнюк В. Принцип історизму в право- та державознавстві // Право України. – 1998. - № 2.

Заруба В.М. Історик держави і права України академік М.Є.Слабченко. – Дніпропетровськ: „Ліра ЛТД”, 2004.

Історія Русів. – К., 1991.

Костицький М. В. Методологія пізнання української історико-правової дійсності // Вісник ЛДУ. Сер. юрид. – 1993. - Вип.30.

Кульчицький С.В. Проблеми періодизації вітчизняної історії // Історія України. - 1998. - № 36.

явищ // Юридична освіта і правова держава: Збірник наукових праць. - Одеса, 1997.

10. Настюк М. И., Костицкий М. В., Гураль П. Ф., Тыщик Б. Й. Методы изучения историко-правовых явлений. - Львов, 1986.

ВСТУП

- **Актуальність:** сучасна, прагматично налаштована, молодь не має чіткого уявлення щодо практичного значення навчальної дисципліни “Історія держави і права України” для їх фахової діяльності у майбутньому. Така ситуація не посилює мотивацію аудиторії у процесі вивчення ІДПУ.
- **Мета і завдання:** визначити місце ІДПУ, як науки і навчальної дисципліни, у державно-правовому житті та у колі інших юридичних наук і навчальних курсів.

На конкретних прикладах довести, що для розвитку держава потребує здобутків такої історико-правової науки, як ІДПУ, а остання в свою чергу потребує всебічної підтримки влади.

Запропонувати один із варіантів періодизації розвитку вітчизняної науки ІДПУ.

Виявите спільне і відмінне у курсах ІДПУ, ТДП та Історії України.

Довести практичну значущість вивчення ІДПУ для майбутніх

1. Місце науки «Історія держави і права України» серед юридичних наук та у сучасному державно-правовому житті.

2008

1991 рік

30-і роки XX ст.

Кінець-20-х

1919 р.

XIX ст.

Необхідність звернення до минулого державно-правових інститутів поставала в різних країнах і в різні часи. Тому й історія держави та права займає почесне місце в суспільних науках, зокрема, серед юридичних.

Багато історичних досліджень стало фундаментом побудови та розвитку серйозних теоретичних концепцій в науці права і держави. Наприклад, різноманітні теорії походження держави.

Без використання результатів дослідження історії державно-правових інститутів, на наш погляд, буде неможливим проведення дослідницьких робіт з історії вчень про державу і право, теорії держави і права, конституційного права України, порівняльного правознавства тощо.

Взагалі, майже кожний науковець-правник аналізуючи історію українських державно-правових інститутів, звертається до вітчизняних пам'яток права.

- В мисленні юриста-професіонала повинен бути органічно присутній історизм, тобто такий підхід до фактичних складів і законів, з якими він має справу, що забезпечує врахування у фактах дійсності не лише сучасного, але й їх минулого стану.

Юристам, як правило, доводиться мати справу зі складними фактами дійсності, які до того ж інколи мають суперечний характер.

Щоб досконало розібратися в цих фактах, потрібно з'ясувати: як вони виникли, чим це було зумовлено, які етапи пройшли ці факти в процесі їх розвитку.

З точки зору розвитку згаданих фактів, ми можемо робити висновок, чим вони є, і відповідно дати їм належну юридичну кваліфікацію.

Яким чином держава може використати здобутки історико-правової науки?

- *Для створення позитивного іміджу.* Наприклад, Петро I перетворив провінційне Московське царство у великого геополітичного гравця, Російську імперію, зокрема й завдяки теорії Ф.Прокоповича про Третій Рим.
- *Для захисту територіального суверенітету.* Так, після розділів Речі Посполитої та приєднання частини українських земель до Російської імперії було сформульовано дві протилежні позиції щодо їх історії та можливого подальшого розвитку. Російська влада надала своєрідне політичне замовлення на дослідження історичного минулого цих земель.
- *Для проведення певної політики, наприклад з національного питання.* Спеціальне завдання дослідження західноруської історії ставилось перед Київським університетом св. Володимира від самого початку його заснування.

Міністр народної освіти С.Уваров сформулював завдання новоствореного університету : «у повернутих від Польщі губерніях дати юнацтву освіту, узгоджену із загальним духом народної просвіти в Росії, придушити думку про окрему народність». А єдиним справді дійовим засобом для цього, зазначав М. ф. Владимирський-Буданов, могло бути викладання, яке б вирізнялося перевагами порівняно з польським, і водночас не було перейняте відверто проросійськими тенденціями. В свою чергу викладання історії могло дати результати, тільки зберігаючи науковий характер, а значить опиратись на відповідні творчі пошуки.

- *Державно-інституціональні і законодавчі новації спираються на принцип історизму і здійснюються методом, історизму. Тому що, у процес прийняття будь-якого юридичного закону, у внесення змін в механізм держави, у подальший рух державно-правових явищ – у все це втілюється державно-правовий досвід.*

Наприклад, Коржанський М. у своїй публікації «Кримінально-правові заходи посилення боротьби зі злочинами» сучасним законодавцям ставить за приклад «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743р., як видатний законодавчий акт нового часу, що має велике наукове та практичне значення і сьогодні, особливо для створення нового законодавства України. Він наводить конкретні статті, які варто було б запозичити.

Фахівець у галузі етнополітики В.Євтух вважає, що «Закон про національно-персональну автономію» УНР 1918 р. значною мірою може слугувати основою для формування законодавства сучасної України, яке має визначати статус національних меншин в українському суспільстві та можливості забезпечення потреб їхнього етнокультурного розвитку.

- Внаслідок радянської уніфікації *українці* дещо забули *власні державні традиції*, тому *наука ІДПУ* мусить *нагадати про них* можновладцям та усім громадянам.

Минуле утримує в собі той рішучий потенціал, який нерідко визначає актуальні зміни в державі і законодавстві. Цей соціальний механізм в спеціальній літературі відображається категорією «традиція».

Традиції в державно-правовій історії не слід розглядати як пряме повторення в новому старого, того, що вже було і віджило свій вік.

Звертаючись до політичних режимів, форм правління, адміністративно-територіальної організації держави і правових систем, необхідно враховувати традиції. *Наприклад, схильність народу до демократії характерна для національного самоусвідомлення українців.* Українська державність склалася в середині XVII ст., вона була демократичною. Такий політичний режим генетично пов'язаний з “демократією” Київської Русі. Демократія в Україні відроджується уже з проголошенням під час революції Української Народної Республіки тому, що для цього були історичні передумови.

- З іншого боку, “Історія держави і права України”, як будь-яка фундаментальна наука потребує фінансової підтримки держави.
- В основі методології дослідження з історії держави і права України знаходяться принципи історизму (вивчення політичних, соціальних, економічних проблем, інститутів, процесів у ході їх виникнення, становлення та розвитку; усвідомлення специфіки історичних ситуацій, розуміння загальних тенденцій розвитку та своєрідності конкретних обставин), об’єктивності (вивчення об’єктивних закономірностей, що обумовлюють процеси соціально-економічного, політичного розвитку; розгляд кожного явища у його багатовимірності та суперечливості; дослідження усієї сукупності фактів – як позитивних, так й негативних) та системності (вивчення окремих складових явищ у нерозривному поєднанні з цілим).

Окрім методів, що мають загальнонауковий характер (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція,

Висновок з першого питання

- Т.ч. на підставі вищевикладеного доходимо висновку про те, що знання з історії держави і права мають реальний вплив на становлення й розвиток держави, особливо на перехідних етапах. Пригадаємо реформи Петра I початку ХУІІІ ст. І в сучасній Україні вітчизняні фахівці рекомендують владі ширше застосовувати наш державно-правовий досвід.
- Також зрозуміло, що наукове дослідження з будь-якої юридичної спеціальності вимагає вивчення історії державно-правових інститутів і явищ, до яких звертається науковець.

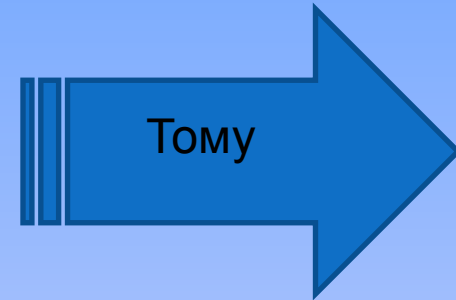

Історико-юридичні знання, зокрема й з ІДПУ, займають значне місце у державному житті та у колі юридичних наук.

2. Основні етапи розвитку вітчизняної історико-правової науки.

ІДПУ

як історико-правова наука для свого розвитку потребує всебічної підтримки держави. За відсутності протягом довгого часу власної державності дана вітчизняна наука зазнавала значних складностей.

Розвиток української історико-правової науки ІДПУ розпочався, на наш погляд, починаючи з 90-х років ХХ століття.

При цьому не можна заперечувати внесок окремих вчених у розробку проблем вітчизняної державно-правової історії.

Розглянемо періодизацію вітчизняної науки ІДПУ за наступними етапами:

середина ХІХ ст. – 1919р. – перший етап

1919р. – кінець 20-х (ліквідація досягнень «українізації») – другий етап

30-і роки ХХ ст. – 1991 рік – третій етап (радянський)

з 1991 року розпочався четвертий сучасний етап

У середині **XIX** століття в наукових колах Київського університету відбулося народження історико-юридичної науки.

Дослідження велися істориками:

М. С. Грушевським

В. Б. Антоновичем

М. П. Дашкевичем

**Початок власне правових студій
пов'язаний з талановитими
вченими:**

І. М. ДАНИЛОВИЧЕМ

М. Д. ІВАНІШЕВИМ

**Та місце основоположників школи західноруського права
належить видатним історикам права**

М. Ф. Владимирському-Буданову

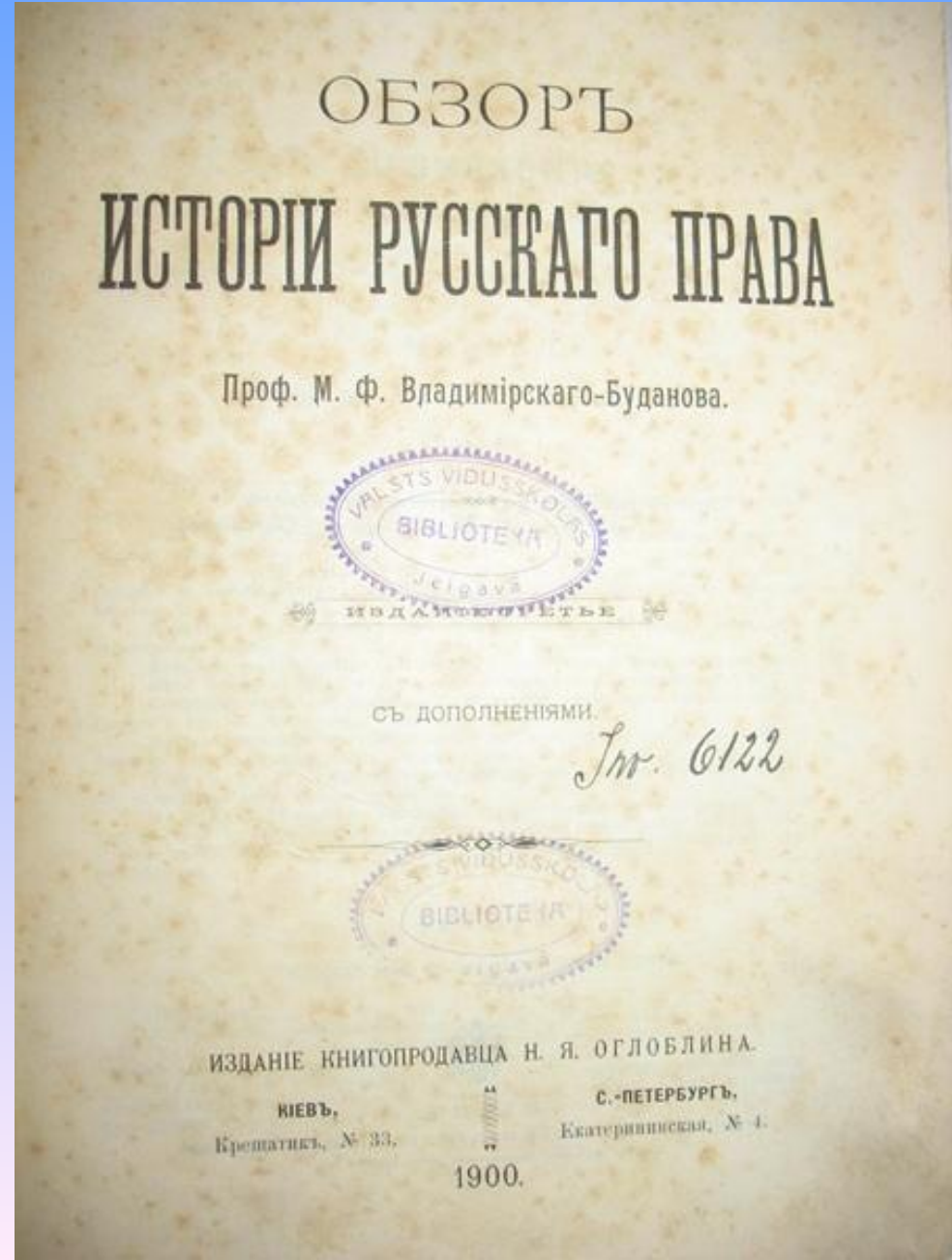
- особливу увагу приділяв питанням становлення і розвитку різних форм власності та землеволодіння, поширенню магдебурзького права, колонізаційним процесам, аналізу пам'яток литовсько-руського права

Ф. І. Леонтовичу

- працював переважно над вивченням правового становища вищих органів державної влади та управління Великого князівства Литовського, джерел литовсько-руського права

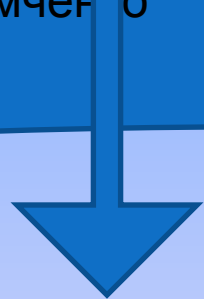
М. Ф. Владимирський-Буданов

автор ряду класичних праць з історії права:

Наприкінці XIX ст. сформувалось нове покоління дослідників західноруського права - учнів М. Ф. Владимирського-Буданова:

М. М. Ясинський,
Демченко

ряд досліджень, що стосуються судової системи, джерел литовсько-руського права.

О. О. Малиновський,

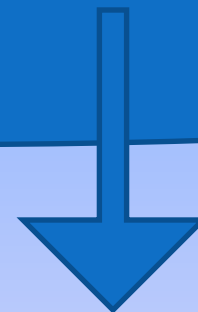
блискучий дослідник історії панів-ради Великого князівства Литовського, автор «Лекцій по истории русского права» (1918)

М. О. Максимейко,

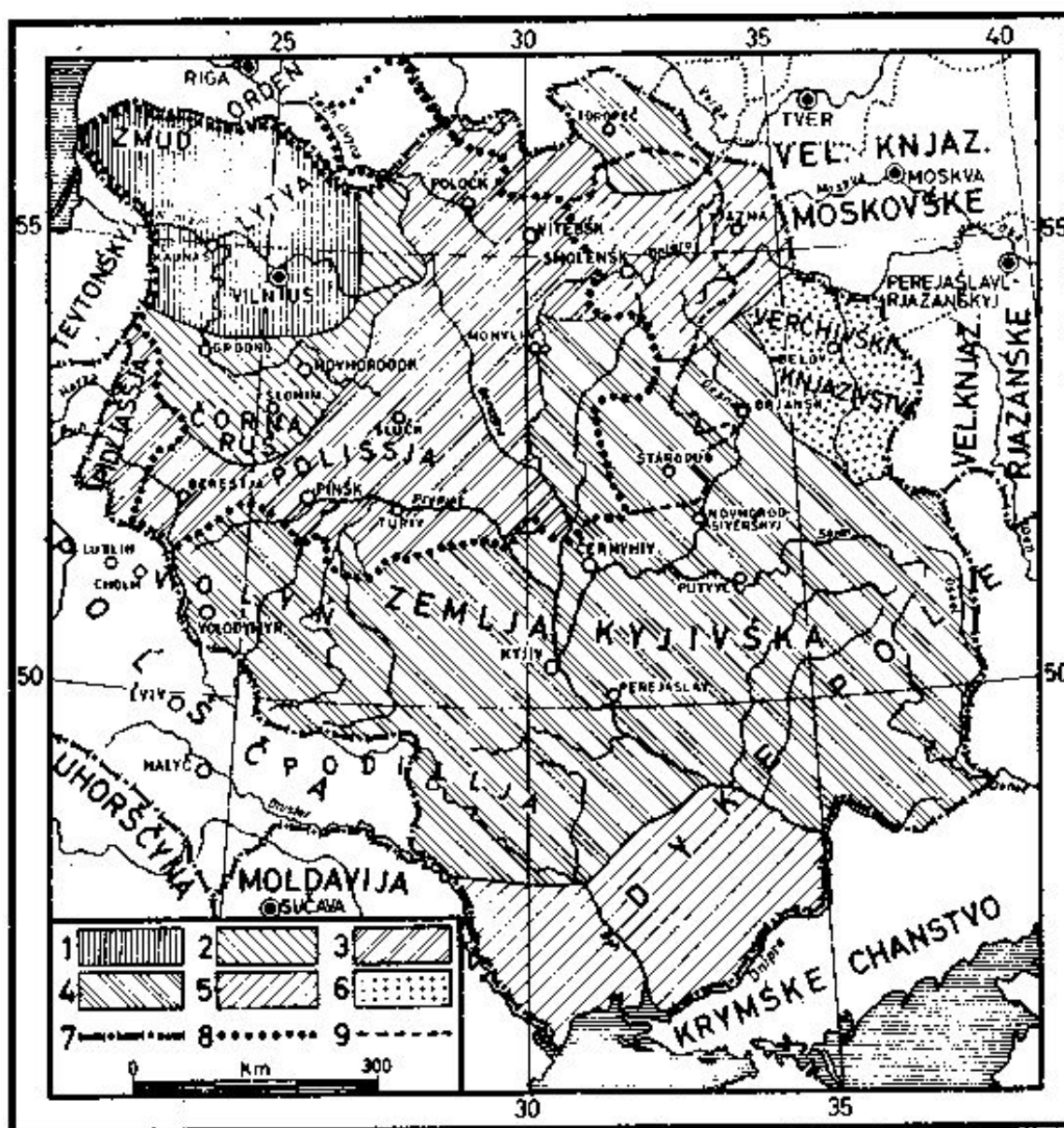
автор докладних розвідок про джерела Литовських Статутів, про сейми Литовсько-Руської держави.

Г.В.

вивчав інститут покарання у Литовському Статуті.

Узагальнюючим підсумком їх досліджень можна вважати те, що Велике князівство Литовське в науковій літературі отримало назву Литовсько-Руська держава, тому що було доведено: ВКЛ запозичило та розвинуло багато державно-правових традицій Київської Русі.

М. О. Максимейко

Вважав

«Руську Правду»

Псковську судну грамоту

та

Московське законодавство

не послідовними стадіями розвитку руського права, а виразниками різних його типів, тоді як генетичний зв'язок між «Руською Правдою» і Литовськими Статутами був для нього безсумнівним.

- **М.Грушевський** у 10-томній «Історії України-Руси» детально обґрунтував наукову схему історичного минулого українського народу, **довів, що саме Україна, а не Росія є спадкоємицею Київської Русі.** Можна навіть сказати, що він подарував нашому народові національну ідею того часу – історичну закономірність здобуття Україною власної державності.
- Той же **М.Грушевський**, а також **М.Костомаров, П.Куліш** займаються **обґрунтуванням демократичних рис української держави середини ХУІІ ст.**
- Зверніть увагу, що *лише в Києві на той час набуває розвитку історико-правова наука у «чистому» вигляді. А в цілому проблеми державності і права України досліджують історики.*

1919 р.

ВУАН

Заснування *Української академії на*

Створення Комісії по виучуванню історії західноруського та українського права:

очолював академік Ф. І. Тарановський

Липень 1920

очолив академік *М. П. Василенко*. Плідно працював до 1930-х рр.

Ґрунтовні дослідження, опубліковані у 8-ми випусках «Праць» Комісії, свідчать про свідоме сприйняття нею основних ідей школи західноруського права. Суттєвим доповненням було *акцентування уваги на західноруському праві як такому, що має самостійний інтерес для дослідника* - адже дореволюційні вчені вказували здебільшого на необхідність включити право західноруське в історію руського права, як сполучну ланку між правом давнього періоду та московським правом XVI-XVII ст. Хоча фактично вже у працях вчених другого покоління київської школи відчувається прагнення з'ясувати саме оригінальні риси західноруського права.

1930 р.
ВУАН

кампанія за «радянізацію науки», яка вимагала нещадної боротьби з ворожими поглядами, до яких потрапила теорія західноруського права.

Багаторічні дослідження було згорнуто, а незабаром Комісію по вивченню історії західноруського та українського права було розпущено.

Звідтоді понад 70 років ці проблеми були поза увагою правознавців.

Був вилучений з наукового обігу величезний масив праць, створених вченими школи. Їх науковий доробок майже не досліджувався.

- **Радянський період** не є одноманітним, тому, що український ренесанс 20-х кардинально відрізняється від усього періоду.
- У Мюнхені 20-40-х років активно працювали **дослідники із західної діаспори** (професори О.Оглоблін, Н.Полонська-Василенко, Л.Окіншевич, Б.Крупницький).
- **Незважаючи** на проведення за радянських часів окремих досліджень з історії українського судочинства (М.Горбань, В. Дядиченко, В.Мєсяць, А.Пащук та інші), розвитку українського права у ХУІІІ ст. (А.Пашук, В.Кульчицький, Аркадій Ткач), іншими проблемами державно-правової історії України (О.Копиленко – Центральна Рада, А.Рогожин, М.Настюк – Галичина, В.Чехович, І. Усенко та інші), в цілому **головною тенденцією** даної науки була **дискредитація усіх спроб українців щодо відновлення національної державності**. Україно-московські відносини після 1654 р. розглядалися не як відносини протекторату, а як воз'єднання України із Росією. Усі форми української державності протягом 1917-1920-х років подавалися у вкрай негативному світлі. Навіть доведення автохтоної теорії виникнення Київської Русі скоріше було перемогою авторитарної Радянської держави, що потребувала у 30-х роках ХХ ст. підтвердження власної могутності

Досягнення сучасної доби:

- окремі дослідження державного механізму античних міст Північного Причорномор'я (О.Гавриленко, к.ю.н., доцент ХНУВС);
- увага до місця церкви у Київській державі(Т.Федоренко із Миколаєва);
- дослідження окремих норм «Руської правди» (зокрема, Кудін, к.ю.н. із Києва);
- не тільки акцент на обмеженості магдебурзького права в Україні, але й намагання довести його позитивний вплив на розвиток економіки та місцевого самоврядування(І.Бойко, к.ю.н., Львів, Н.Савчук, к.і.н., Харків, В.Кіселичник, к.ю.н., Львівський ІВС, Ф.Фіночко, НЮА, Київ, доцент Львівського національного університету , к.ю.н., М.Кобилецький);
- подальша розробка тези Яковлєва щодо характеру українсько-московського договору 1654 р. (В.Єрмолаєв, доцент НЮА України, А.Козаченко, М.Полтава, Л.Гамбург, к.ю.н. М.Запоріжжя):

- започатковано дискусію щодо характеру впливу австрійських реформ ХУІІІ-ХІХ ст. на українську спільноту (Мацькевич, Петрів та інші);
- до кола інтересів науковців нарешті потрапила діяльність Української громади протягом 1906-1907 років у російських думах (М.Киян, к.ю.н., НЮА м.Харків, В. Доморослий, к.і.н., м.Умань);
- відхід від однозначно негативної оцінки діяльності гетьмана Скоропадського у 1918-1919 роках (А.Хитра, КНУВС, О.Тимощук, к.ю.н., м.Київ – Державна варта);
- можна, на наш погляд, говорити про створення львівської школи по дослідженню державно-правових аспектів приєднання до СРСР та подальшого розвитку у 1939 р. західноукраїнських земель.

На наш погляд, характерною ознакою даного періоду є намагання відійти від однозначних оцінок в ІДПУ.

Дискусійні питання та актуальні проблеми сучасного вітчизняного державознавства :

- Особливості державно-правового ладу північно причорноморських держав античної епохи з точки зору розуміння генезису інституту державної служби у державах, які розташовувалися на теренах сучасної України. Вітчизняна юридична наука до цього часу має суттєві лакуни у висвітленні цих проблем. Водночас варто зазначити, що вітчизняні та зарубіжні історики, археологи вже з початку ХХ ст. виявляли інтерес до названих питань (праці В.В. Латишева, В.І.Кадеєва, П.Й.Каришковського, В.В.Рубана, Н. О.Сон, Р.О.Новікової, А.О.Владимирова та інших).
- Київська Русь : форма державного устрою, перспективним є розвиток теорії О.Прицака щодо виникнення Київської держави, час створення Руської Правди.

- Литовсько-руська доба, Річ Посполита : українська шляхта, позитивні та негативні аспекти впровадження магдебурзького права на українських теренах, ввести до наукового обігу досягнення школи західноруського права.
- Козацька доба : форма правління Війська Запорозького, україно-московська угода 1654 року (знайти оригінал документу), аналіз державно-правових реформ гетьманів, зокрема Д.Апостола, І.Мазепи, К.Розумовського тощо, особливих державно-правових інститутів Гетьманщини, «Права, за якими судиться малоросійський народ».
- Російська, Австро-Угорська імперії : Ефективна організація місцевого самоуправління є однією з головних ознак сучасного європейського суспільства. Однак для цього варто не лише використовувати досвід розвинених країн, а й спиратися на національні традиції. Одним із найцікавіших періодів у розвитку місцевого самоврядування в Україні є *Галицька автономія*. Продовжити дослідження діяльності українських парламентарів в Австро-Угорщині та Росії.

- 1917-1920-і роки : Українська держава Скоропадського.
- Радянській період : реформи М.Хрущова, зокрема створення раднаргоспів (аналіз їх позитивних рис), позитивний досвід українізації 20-х років з метою втілення на сучасному етапі розвитку держави, але із урахуванням соціально-економічних особливостей тієї доби, помилки перебудови (держави не провела радикальні економічні реформи, на відміну від Китаю).

Висновок з другого питання

- Отже, вам запропоновано 4-х етапну періодизацію розвитку ІДПУ, як вітчизняної історико-юридичної науки.
- Аналіз змісту цих етапів свідчить:
 - піонерами у даній галузі були історики (Антонович, Грушевський);
 - вироблялися певні традиції щодо напрямків дослідження (Максимейко, Малиновський, які творили на першому та на початку другого етапу передали зацікавленість історією західноруського права);
 - державна ідеологія мала вирішальний вплив на розвиток даної науки (в середині ХІХ ст. ІДПУ й виникла завдяки державі, а за радянських часів цензура не дозволяла виокремлювати із загальноросійської історії українські національні державно-правові інститути).

Наприклад:

Статут Української академії наук у Києві зафіксував такі юридичні кафедри, як

- порівняльної історії права,*
- Історії західноруського та українського права,*
- слов'янського законодавства,*
- українського звичаєвого права*

Саме „Історія держави і права України” ознайомлює майбутніх юристів із традиціями вітчизняної політичної та правової культури, знання яких дає можливість глибше зрозуміти сучасні державо-правотворчі процеси, прогнозувати основні тенденції їх розвитку.

ІДПУ

тісно пов'язана з

ТДП

та з

**Історією
України**

Існує певна схожість історії держави і права з теорією держави і права, з історією України. Але принципова відмінність між ними полягає у

тому, що

вивчає державно-правові інститути, їх виникнення, розвиток на українських землях

вивчає загальні закономірності державно-правового розвитку різних народів

вивчає загальні закономірності соціально-економічного, політичного, культурного розвитку на українських теренах

Історія держави і права використовує науковий апарат, розроблений теорією держави і права, й водночас дає конкретний державно-правовий матеріал для таких узагальнень.

Предмет ІДПУ-

конкретні процеси виникнення і розвитку державно-правових інститутів і явищ,
що розвиваються в хронологічній послідовності та проявляються в українському

Дослідники пропонують таку періодизацію курсу :

12. Незалежна суверенна Українська держава (1991-2004 рр.)
11. Соціалістична державність і право в Україні (1921-1991 рр.) – УРСР.
10. Західноукраїнська Народна Республіка (1918-1923 рр.)
9. Українська Народна Республіка часів Директорії (листопад 1918- листопад 1920 рр.)
8. Українська Гетьманська держава (квітень — листопад 1918 рр.) – Українська держава.
7. Відродження Української держави (березень 1917 — квітень 1918 рр.) – УНР.
6. Українські землі у складі Австро-Угорської та Російської імперій (друга половина ХVІІ – початок ХХ ст.)
1. Державність та право Київської Русі (VІ – початок ХІІІ ст.)
2. Галицько - Волинське князівство – продовження української державної традиції (перша половина ХІІІ – друга половина ХІV ст.)
3. Українська державність та право в литовсько-руську добу (друга половина ХІV – друга половина ХVІ ст.) – ВКЛ.
4. Українські землі у складі Речі Посполитої (друга половина ХVІ – перша половина ХVІІ ст.)
5. Українська держава та право в роки Визвольної війни (1648—1654 рр.) – Військо Запорозьке.

Чому ж Вам, курсантам, студентам слід вивчати далеке і не дуже далеке минуле державно-правових інститутів раніше перелічених держав?

Передусім тому, що глибоке розуміння суті сучасних державно-правових інститутів неможливе без

відповідей на такі питання:

як вони виникли

які основні етапи пройшли в своєму розвитку

які причини зумовили їх зміни, заміну одного державно-правового інституту іншим

як вони вплинули на подальший розвиток держави і права

**«Майбутні правники повинні
мислити патріотично»**

Для підготовки до семінару Вам пропонується :

тема,

- план семінарського заняття,
- обов'язкова навчальна і додаткова література.

Особливу увагу треба звернути на

закони

інші нормативні акти(чинні нормативні акти, пам'ятки права:

Руська правда

Литовський Статут 1529 р.

та інші)

статті українських дослідників, що знаходяться у Практикумі.

Ваша відповідь на семінарському занятті має містити наступні елементи :

- чітке формулювання та обґрунтування теоретичних положень;
- аргументацію та ілюстрацію теоретичних положень конкретними фактами із історії державно-правового розвитку України;
- визначення практичної значущості для правника тих питань, які розглядаються.

Написання наукової роботи:

1. В першу чергу Вам слід знайти відповідь на питання : навіщо мені писати наукову роботу? Для одиниць - романтиків, вона може бути поштовхом до наукової діяльності у майбутньому, а може , й першою цеглиною дисертаційного дослідження. Для прагматичної більшості виконана наукова робота повинна стати складовою частиною магістерської роботи .

2. Важливими чинниками успішного виконання наукової роботи є: по-перше, Ваша психологічна готовність до тяжкої інтелектуальної праці, по-друге, адекватна самооцінка можливостей щодо вироблення власного інтелектуального продукту, тому що не кожен студент, курсант в змозі дійсно виконати наукову роботу, навіть, якщо добре навчається по усім предметам.

3. Починати роботу слід з ретельного обрання теми, а скоріше напрямку, у якому будете працювати. При цьому, безумовно, необхідно враховувати тематику Вашої магістерської роботи (для прагматиків) та власні наукові уподобання (для романтиків). Бажано, щоб тема тим чи іншим чином була пов'язана зі специфікою нашого навчального закладу. Ви не зможете здійснити це без наукового керівника, тому скоріше займіться його пошуком! І вже разом з ним обов'язково з'ясуйте можливість виконання Вами головної умови наукової роботи : новизни.

4. Визначивши мету, завдання Вашого дослідження, розпочинайте пошук наукових публікацій, в яких розглядаються різні аспекти обраної теми. В процесі опрацювання відповідної літератури слід визначити план наукової роботи. Пам'ятайте, що зібрати та проаналізувати необхідний матеріал – найскладніша частина Вашої роботи.

5. До структури наукової роботи необхідно обов'язково ввести теоретико-історичний розділ, що надасть їй фундаментального характеру та допоможе Вам глибше розібратися у питаннях, які досліджуються. На початку кожного розділу рекомендується формулювати питання, які будуть розглядатися в ньому.

6. Одним із головних показників самостійності та високого рівня Вашої наукової роботи є висновки. Наприкінці кожного розділу слід робити проміжкові висновки, які стануть основою заключної частини роботи «Висновки». Безумовною повинна бути їх відповідність завданням, визначеним у «Вступі».

7. Не забувайте вести мову від третьої особи множини або у безособовій формі : «на нашу думку», «вважаємо за потрібне зазначити», «можна зробити висновок», «в даній роботі буде» тощо.

8. Будьте уважними при складанні списку використаних джерел та літератури, а також при оформленні посилань. Зазвичай новачки у науковій справі найбільше часу витрачають саме на цей вид роботи. Найзручніше джерела та літературу розміщувати в списку таким чином : у порядку появи посилань в тексті Вашої роботи. Посилання слід робити безпосередньо під час написання тексту, не залишаючи на потім, тому що Ви забудете або переплутаєте нормативно-правовий акт, публікацію, звідки брали інформацію і на які треба посплатися.

9. У тексті слід чітко відокремлювати власні думки від запозичених і обов'язково посилатися на їх авторів.

10. Запорукою Вашого успіху буде врахування всіх зауважень наукового керівника. Їх слід обов'язково занотовувати.

Висновок з третього питання

- Т.ч. ми бачимо, що навчальна дисципліна “Історія держави і права України” сприяє вихованню у майбутніх правників почуття патріотизму.
- Незважаючи на певну схожість курсів ІДПУ,ТДП,ІУ між ними існує суттєва різниця.
- Вивчення ІДПУ сприятиме не тільки глибокому розумінню сутності державно-правових інститутів сучасної України,але й якісній підготовці дипломної або магістерської роботи з будь-якої спеціалізації.

Загальні висновки

На підставі вищевикладеного можна зробити такі висновки.

- Наука ІДПУ займає вагоме місце серед юридичних наук. Окрім цього, без використання результатів історико-правових розвідок не є можливим ефективно державницьке життя.
- На даний час існують різні періодизації розвитку науки ІДПУ. Аудиторії запропоновано таку, що складається з 4-х етапів.
- ІДПУ, як навчальна дисципліна, має дещо інший предмет вивчення, ніж схожі з нею ІУ та ТДП.
- У процесі вивчення ІДПУ студенти, курсанти, слухачі набувають таких навичок, умінь, які допоможуть їм стати добрими фахівцями і громадянами.